

RECENZII

Zoltán Rostás, Sorin Stoica
(coord.),

Tur-retur. Convorbiri despre munca în străinătate (2 vol.),
București, Editura Curtea Veche,
2006 (vol. I, 411 p. ; vol. II, 283 p.)

Cele două volume *Tur-retur. Convorbiri despre munca în străinătate*, coordonate de Zoltán Rostás și Sorin Stoica, au apărut în aceeași perioadă cu studiul *Locuirea temporară în străinătate, Migrația economică a românilor : 1990-2006* (Dumitru Sandu [coord.], Editura Fundația pentru o Societate Deschisă, 2006) și alcătuiesc împreună o analiză solidă a semnificațiilor, implicațiilor, cauzelor și consecințelor muncii legale sau ilegale în străinătate a cetățenilor români după 1990. Importanța lor este întărită și de precizarea că deocamdată „cercetarea emigrării românești este în faza exploratorie... (sunt) proiecte în premieră (Sandu, 2006, 8).

Deși absolut independente, cele două cercetări sunt parcă două fețe ale aceleiași monede. O analiză cantitativă oferită de cercetarea coordonată de profesorul Dumitru Sandu și o sondare calitativă, cu tehnicile impuse de metoda istoriei orale – în viața de zi cu zi, în dramele, în sacrificiile firești ale celor care muncesc în străinătate – în paginile volumelor coordonate de profesorul Zoltán Rostás și asistentul său Sorin Stoica.

Volumele, ale căror capitole sunt semnate de studenți de la Facultatea de Jurnalism sub coordonarea profesorului Zoltán Rostás și a asistentului Sorin Stoica, trec dincolo de datele cuantificabile și constituie o uimitoare colecție de istorii de viață ale românilor care „au reușit să se descurce” în diferite țări din Vest. *Tur-retur. Convorbiri despre munca în străinătate* este încă o mărturie despre antropologul

care urma să devină Sorin Stoica. În timpul vieții sale extrem de scurte, Sorin a coordonat alte două cercetări de antropologie și a scris cinci cărți de literatură. A plecat dintre noi la doar 27 de ani. Din discuțiile personale, știu că nu era prea mulțumit de forma finală a volumului de interviuri *Istorie la firul ierbii* (Tritonic, 2003) pe care ar fi dorit-o reeditată. Boala grea, în fază terminală, nu i-a permis să citească recenzia pe care am scris-o la lucrarea *Televizorul în „micul infern”* (Tritonic, 2005). Cele două volume din *Tur-retur. Convorbiri despre munca în străinătate* au apărut la aproape un an după ce s-a stins.

Cu aceste două volume, Sorin Stoica și Zoltán Rostás continuă seria cercetărilor la „firul ierbii”, a interviurilor de istorie orală care iau forma inițială a unei teme de curs în care cercetători sunt studenți în anul II ai Facultății de Jurnalism și Științele Comunicării, datorită lor de seminar fiind să identifice și să intervieveze subiecții temei propuse de coordonator. Doar că de această dată, la tema „căpșunari”, nu bătrânii sunt subiecții convorbirilor. Fapt explicabil și din rezultatele analizelor cantitative incluse în analiza profesorului Sandu.

La muncă în străinătate au plecat mai mult tinerii decât adulții sau vârstnicii, în consecință și subiecții interviurilor de istorie de viață sunt persoane mai mult tinere. O treime din gospodăriile populației au cel puțin o persoană care a fost sau este plecată la muncă în străinătate după '90. Aproape 2.500.000 din gospodăriile țării, din totalul de 7.300.000, au experiența directă a străinătății prin lucru sau prin călătorie. Bărbații între 18 și 59 de ani mai mult din rural au plecat la lucru. În schimb, emigrarea temporară în străinătate este mai puternică în rândul femeilor tinere între 18 și 29 de ani din rural, decât în cazul tinerelor de aceeași vârstă din urban. Emigrarea temporară este la femeile de 30-59 de ani din urban, comparativ cu cele din rural.

Direcția de migrație s-a modificat în timp. În 1990-2001, românii din regiunea Moldova emigrau temporar în special în Italia și Israel. Cei din Transilvania lua drumul Ungariei. Muntenii se orientau spre Turcia, iar oltenii spre Canada. După 2001, gradul de regionalizare a emigrării temporare se reduce. Pentru 7 din cele 8 regiuni istorice, Italia devine principala destinație. Excepția este dată de Muntenia, de unde se pleacă în Spania. Israelul dispare ca destinație specifică pentru emigranții din Moldova, așa cum se întâmpla până în 2001.

Cercetarea coordonată de Dumitru Sandu arată și modul cum se pleca la muncă în străinătate: în 1990-1995 se practica plecarea fără ajutor din partea cuiva; doar 22% din cei plecați au fost ajutați. 40% beneficiază de ajutor în 1996-2000, iar după 2001 ponderea lor ajunge la 60%. În prezent, rudele din localitate sunt de mare folos la plecare, urmate de prietenii și cunoștințele din străinătate.

În străinătate predomină locurile de muncă în construcții pentru bărbați (98%) și activități menajere pentru femei (88%). Urmează agricultura (72% bărbați și 28% femei). Odată întorși cu bani sau bunuri acasă, românii emigranți temporar se concentrează mai mult pe consum și mai puțin pe investiții. În ultimii cinci ani, românii s-au orientat spre cumpărarea de electrocasnice, modernizarea locuinței și mai puțin spre achiziționarea de terenuri sau deschiderea unei afaceri (Sandu, 2006, 83).

Studiul coordonat de profesorul Dumitru Sandu, *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006* (p. 21) răspunde și la întrebarea cine va pleca în viitor: 11% din românii de 18-59 de ani ar dori să plece la lucru în străinătate în 2007. 1.400.000 de români doresc să emigreze temporar pentru a-și găsi de lucru. Printre motivațiile cele mai puternice este faptul că au mai lucrat în străinătate. 40% din cei care au mai lucrat doresc să plece iar. 18% din tinerii cu vârste între 18-29 de ani vor să plece temporar la muncă în străinătate. Peste 40 de ani, intenția este aproape absentă. Ponderea bărbaților care vor să lucreze în străinătate este aproape dublă față de cea a femeilor. Cei care vor să plece exprimă o frustrare în ceea

ce privește orizontul de așteptări și de aspirații mai ridicat, deși au o situație relativ bună. În plus, vorbesc italiana, spaniola sau engleza.

Cei mai mulți dintre subiecții interviurilor ilustrează în detaliu drumul spre și experiența muncii în străinătate. Cele două volume *Tur-retur* mărturisesc că motivația fundamentală este opoziția nu dintre sărăcia de acasă și bogăția din străinătate, ci dintre ceea ce are fiecare aici și ceea ce ar putea avea dacă, pentru un timp, ar câștiga mai mult, lucru care se poate întâmpla doar dacă lucrezi în străinătate.

Deși nu la modul explicit, interviurile de istorie orală constituie și o critică la adresa politicilor publice incoerente, la adresa statului român incapabil să susțină politici sociale ori să creeze locuri de muncă, fapt ce îi obligă pe membrii comunității să găsească soluții de îmbunătățire a nivelului de consum și venit. Așa cum observa și Alina Mungiu în articolul „Europa nu pleacă nicăieri” (România liberă, 16 ianuarie 2007) dacă operăm cu concepte antagonice, există o Românie competitivă și o alta necompetitivă: cea competitivă, care rămâne în țară doar dacă o duce mai bine ca în Vest sau pleacă la muncă în Occident, și România necompetitivă – care stă aici deși o duce prost, pentru că nu are vârsta, abilitatea lingvistică, ocupația sau pur și simplu spiritul întreprinzător și curajul de a munci din greu într-o țară străină.

Căpșunarii, o formulă atât de impregnată de sens peiorativ, se transformă în paginile volumelor *Tur-retur. Convorbiri despre munca în străinătate*, coordonate de Zoltán Rostás, Sorin Stoica într-un epitet-etichetă pe care îl putem aplica românilor competitivi, cetățenilor simpli care fac eforturi uriașe spre a-și depăși condiția și învață din experiența muncii în străinătate și în același timp o inițiere și socializare în modul de viață al străinilor, în felul altora de a fi și de a consuma (consumismul), în obiceiurile și tradițiile populare etc.

Multe din remarcile lucrătorilor români în străinătate sunt observații cu iz antropologic. Unul dintre subiecții interviurilor din *Tur-retur* subliniază că norvegienii sunt stupefiați de ideea de șpagă și că se pot

împăca cel mult cu ideea bacșișului de la restaurant : „...i-am întrebat de șpagă și mi-au zis că nu există conceptul acesta, că știau, au auzit de ideea de șpagă, dar nu se utilizează la ei decât în restaurant, în frizerii, chestii de genu' ăsta... Atunci se înțelege și nu este concepută ca ceva rău... Este normal să lași 25% din consumație. În schimb, când este vorba de autoritățile statului, atunci nu este de conceput. Ei ascultau, nu credeau că-n anumite domenii se primește șpagă și li se părea de-a dreptul fantastic și de-a dreptul incredibil...” (vol. I, 42).

Depășind etapa șocului inițial cultural și acomodându-se cu moravurile și cutumele locului, altcineva observă grație aculturației că „... America este țara paradoxurilor. Poți să mori pe front în Irak la 18 ani, poți să conduci o mașină la 16, să faci și un copil, nu este o problemă, însă până la 21 de ani nu poți să îți cumperi țigări, să intri într-un club sau să îți iei o bere. Nici măcar o apă minerală nu puteai să comanzi în cazinou dacă nu aveai 21 de ani... Aș fi putut să-mi fac rost de un fake ID, dar te costă 100 \$ și atunci îți pui semnul de întrebare dacă merită sau nu...” (vol. I, 90).

Sacrificiile acestor oameni simpli, aventurile prin care trec, dramele lor încep odată cu birocrăția pe care trebuie să o înfrunte din momentul în care iau decizia plecării. Ajunși în străinătate, au deziluzia că nu au atins pământul făgăduinței rezervat doar celor care au timp liber. *Work, no travel*. Pentru cei care au plecat ilegal, riscul și eforturile se dublează. Cu actele întocmite și la doar câteva zile înainte de plecare, presiunea din partea familiei, a vecinilor și a „gurii târgului” crește: „Îți dai seama ce încurajată eram. Copiii ce mă susțineau, că voiau să le iau și lor calculator, ca mama lu' Adrian de la nu știu ce clasă, care tot așa, a fost plecată afară și de când s-a întors i-a luat calculator. Îmi făcuse fii-mea o listă cât casa cu ce să-i cumpăr din Spania, vecinele la fel, de parcă eram putred de bogată și mă duceam afară să mă distrez și să cheltui bani. Mă rog, erau și voci care ziceau că mă duc la furat în Spania, că doar asta fac românii afară. Mi-am auzit tot felul de vorbe, cum

că vreau să bag divorț și să rămân acolo...” (vol. I, 234).

Despre consecințele locuirii temporare în străinătate, opinia celor mai mulți dintre cei plecați este aceea că munca afară este „bună”, reduce sărăcia, poate duce la o nouă casă, la o școală mai bună pentru copii, eventual la o afacere, dar și la schimbarea mentalităților – cu o mai mare concentrare pe muncă, pe asumarea riscului, cu dezvoltarea de noi abilități profesionale și chiar competențe civice. Toate acestea sunt însoțite și de probleme în familie și în comunitate: divorțuri sau despărțiri mai dese, copii singuri, infraționalitate sporită, trafic de ființe umane sau droguri, domenii economice unde în țară se simte carența de personal calificat etc.

Fără exagerarea intenționată sau nu din poveștile de succes și de îmbogățire peste noapte prezentate în știrile din prime-time, în cele două volume *Tur-retur. Convorbiri despre munca în străinătate*, coordonate de Zoltán Rostás și Sorin Stoica, îndrăznim să afirmăm că avem exemplele românilor simpli – adevărații actori sociali care au dus și continuă să ducă, prin munca lor, România mai aproape de comunitatea europeană.

Antonio Momoc

Mihai Pascaru (coord.),

Catalyse – Cunoaștere, participare și dezvoltare în spațiu comunitar, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2006, 249 p.

În diferitele *discipline sociologice*, în *sociologia organizațiilor teritoriale* cu deosebire, nevoia construcției de cadre metodologice care implică plenar actorul social în propria-i cunoaștere constituie, așa cum consideră Mihai Pascaru, un motiv din ce în ce mai puternic de preocupare academică și practic-investigativă. Într-un asemenea context, complex și incitant în același timp, s-ar înscrie și metodologia *Catalyse*.

După cum notează și coordonatorul volumului de care ne ocupăm aici, Metodologia